

Небојша Миленковић

О РЕЛАТИВНОСТИ ТЕРМИНА ИСТОРИЈСКЕ ПРАВДЕ

О времену прошлом више говори сачувани рецејти за сиремање зеља у кмејским кућама, него тачан дајум пошбије краља.

Драган Великић, *Случај Бремен*

Олујни ветрови историје многа штиошћа подишу и понесу на својим крилима, иако се и у видокрућу права наједном нађу многе необичне ствари.

др Тибор Варади

Постоји у књизи Тибора Варадија (*Списи и људи – Приче из адвокатске архиве*, Академска књига, Нови Сад, 2015.) једна анегдота по којој је, револтиран критикама које је на његов рачун износила Лењина удовица Надежда Крупскаја, Стаљин запретио како ће Лењину именувати нову удовицу! Иако се у књизи др Варадија ова анегдота помиње тек узгред, свеједно да ли је истинита или не, она прилично прецизно илуструје сву релативност термина историјских (не)правди и поузданости оне историје коју, знамо већ, увек пишу победници. Писана с ванредним осећајем за историјске детаље и нијансе, књига *Списи и људи – Приче из адвокатске архиве* се и те како бави историјом и њеним последицама, успевајући оно што се, из визуре и победника и побеђених, чини потпуно немогућим – а то је излазак из оквира уобичајених дихтомија неправде и правде, победника и побеђених и томе слично... Захватајући период дужи од једног века, Варадијева књига настајала је на основу докумената сачуваних у архиви о судско (у)правним процесима које су пред судовима и званичним органима данашњег Зрењанина водили чланови породичне адвокатске мануфактуре Варади. Адвокатску канцеларију Варади је 1893. у Великом Бечкерку основао Тиборов деда Имре Варади (Вараду Имре), у канцеларији је радио, затим је и водио Тиборов отац Јожеф Варади (Вараду Јозеф) – напослетку и јунак наше приче, сам Тибор Варади (Вараду Тибор). У тренутку свог отварања, канцеларија Варадијевих у Великом Бечкерку налазила се унутар државног оквира који је захватала тадашња Аустроугарска монархија, затим у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, па Краљевини Југославији; за време Другог светског рата Großbetschkerek је био под немачком окупацијом, а потом, након ослобођења, у Зрењанину, који је у државним оквирима федеративно-народне, па социјалистичко-федеративне, напослетку и Савезне Републике Југославије, односно Србије и Црне Горе те данашње Ср-

бије. Током овог временског периода и сама варош неколико пута мењала је имена: Nagybecskerek, Велики Бечкерек, Петровград, Großbetschkerek – све до актуелног Зрењанина. Већ самом чињеницом да је канцеларија Варадијевих била активна током наведених историјских ломова и заокрета – доследно заступајући своје клијенте и настојећи да из друштвених вртлога сачува и спаси појединце, људе чији се животи увек одвијају у сенци неке историје – сачуване пресуде, тужбе, жалбе, молбе, преписка и остала материјална документација представљају прворазредне историјске документе.

Крећући се, попут клатна, између данашњих догађаја и оних од пре сто година, било да пише о процесима вођеним због кафанских певања националистичких песама од почетка XX века наовамо, судским процесима против Мирослава Мандића, Ота Толнајија и Роже Шандора поводом за комунистичке власти спорним, потом и забрањених бројева часописа *Űj Symposion* раних седамдесетих, “злочинима” припадности и правним случајевима вођеним у историјским вртлозима Првог и Другог светског рата, односно одмаздама које су се догађале како током самих ратова тако и након ослобођења 1945 – Тибор Варади заокупљен је феноменом цикличног кружења апсурда и виталности зла као конституената историјских процеса. Описујући и анализирајући примере о томе како су у различитим временима исти преступи били другачије категорисани и кажњавани – Варади у историји проналази место за мале људе и њихове личне, животне судбине. Појединачни случајеви којима се бави тичу се људи чије су егзистенције насилно сабијане у догме и обрасце – при чему су, променом образаца, носиоци ових судбина падали као прве жртве модификованих идеолошких догми. Сличну тврдњу износи и мађарски историчар уметности Лоран Хеђи када тврди како је Централна Европа поднебље на ком се историја циклично понавља, а њен терет увек прелама преко леђа појединаца. Релативност термина историјске правде, помешана са осећајем охолости који се обично јавља код победника, једнако је погубна колико и историјске неправде које се у име те правде, наводно, исправљају... Указујући у којој су мери принципи историјске правде релативни и сукобљени са принципима права и праведности кроз примере националних, верских, идеолошких, расних и класних дискриминација, Варадијева књига има и значај упозоравајућег документа, пошто нам из прве руке демонстрира како политичком лудилу, по правилу, није потребно много да се рашири. Једна од кључних Варадијевих теза јесте та да ниједна – чак ни најбезначајнија манифестација нечовечности – никад не би смела

